

Білосарайська коса та Білосарайська затока

Імена та адреси укладачів інформаційного листа рамсарського ВБУ:

Стеценко Микола Пилипович, перший заступник начальника державної служби заповідної справи, Мінприроди України, вул. Урицького, 35, м. Київ, 01601, тел.: (044) 451 5904, E-mail: parks@parks.freenet.kiev.ua;

Костюшин Василь Анатолійович, к.б.н., координатор Чорноморської програми Ветландс Інтернешнл, вул. Комінтерну, 1, Київ, 01032, тел.: (044) 256 4862, e-mail: kv@wetl.kiev.ua.

Дата підготовки опису: 1 грудня 2003 р.

Географічні координати: 46°55' пн. ш., 37°20' сх. д.

Розташування: Північне Приазов'я. Першотравневий район Донецької області, на південний схід від с. Ялта.

Висота над рівнем моря: мінімальна – 0,2 м, максимальна – 1,8 м

Площа: 2000 га

Короткий опис: Природний комплекс, що складається з піщано-черепашкової коси, мілководної затоки, системи мулистих островів та мілководних озер. Має велике значення як місце гніздування та зимівлі водно-болотних птахів.

Рамсарські критерії: 3, 4

Обґрунтування рамсарських критеріїв:

(3) Тут регулярно відмічаються скупчення гусеподібних Anseriformes, голінастих Ciconiiformes та ржанкоподібних Charadriiformes птахів, які є індикаторами екологічного стану угіддя.

(4) Тут гніздиться до 3 тис. пар водно-болотних птахів і зимує кілька тисяч гусеподібних.

Фізичні особливості ВБУ: Білосарайська коса має ширину 12 км і довжину 14 км. Складена з піску та черепашок, подекуди наявні мулисті ділянки. Рельєф рівнинний та слабохвилястий. У підвищеній східній частині є піщані дюни. Західна частина низовинна, з численними маленькими озерами, поширені вологі солончаки, солончакові болота і луки. Західне узбережжя Білосарайської затоки болотисте і вкрите очеретяними заростями. Звичайними елементами ландшафту узбережної частини є острови та мілководдя, прісноводні лимани та мілководні озера, відділені уздовж узбережжя наносами морського піску. В пониззі річки Мокра Білосарайка представлені заплавні комплекси. Під дією осінніх та весняних штормів угіддя постійно змінює конфігурацію, що може призвести до збільшення кількості солоних озер. Клімат помірно-континентальний з короткою теплою зимою та довгим спекотним літом. Річна кількість опадів становить 300–400 мм, а випаровування – 800–900 мм на рік. Температура води влітку +22–30°C, взимку – близько 0°C. Солоність води – близько 13‰. Гідрологічна характеристика. Білосарайська затока є частиною Азовського моря, яке виступає головним фактором формування її гідрорежиму. Вплив кількох невеликих річок, які впадають у затоку і пересихають влітку, є незначним.

Фізичні особливості водозбірної території: Білосарайська затока є частиною Азовського моря, яке виступає головним фактором формування її гідрорежиму. Білосарайська коса є морською косою акумулятивного походження, яка внаслідок алювіальних процесів постійно і поступово збільшується у розмірах.

Гідрологічна цінність: Угіддя відзначається багатим складом гідробіонтів.

Тип ВБУ: А, Е

Екологічні особливості: Основними біотопами угіддя є заболочені луки, угруповання відкритої води, дюнні луки та галофітні ценози з переважанням видів: куширу темно-зеленого *Ceratophyllum demersum*, рдеснику гребінчастого *Potamogeton pectinatus*, різухи морської *Najas marina*, очерету звичайного *Phragmites australis*, куги озерної *Schoenoplectus lacustris* і Табернемонтана *S. tabernaemontani*, рогузу Лаксмана *Typha laxmannii*, осоки колхідської *Carex colchica*, куничнику наземного *Calamagrostis epigeios*, галіміони черешкуватої *Halimione pedunculata* і бородавчастої *H. verrucifera*, кермеку Мейера *Limonium meyeri*, подорожнику Корнута *Plantago cornuti*, покісниці розставленої *Puccinellia distans*, аргузії сибірської *Argusia sibirica*, полину сантонінського *Artemisia santonica*, катрану понтійського *Crambe pontica*, миколайчиків приморських *Eryngium maritimum*, солодки

щетинистої *Glycyrrhiza echinata* і голої *G. glabra*, лещиці пронизанолистої *Gypsophila paniculata*, колосняку чорноморського *Leymus sabulosus* та камки морської *Zostera marina*. Мілководдя затоки характеризуються багатомірною водною та навколводною рослинністю (з очерету звичайного *Phragmites australis*, куги Табернемонтана *Schoenoplectus tabernaemontani*, бульбокомишу морського *Bolboschoenus maritimus*, рупії морської *Ruppia maritima*, камки морської *Zostera marina*). Підвищені ділянки вздовж узбережжя займає більш ксерофітна рослинність.

Цінна флора: Тут зростають такі види з Червоної книги України, як тамарикс стрункий *Tamarix gracilis*, астрагал дніпровський *Astragalus borysthenicus* (ендемик), карагана скіфська *Caragana scythica* (ендемик), морковниця прибережна *Astrodaucus littoralis* (ендемик), пирій ковилолистий *Elytrigia stipifolia*, ковили волосиста *Stipa capillata*, найкрасивіша *S. grafiiana* та Лессінга *S. lessingiana*, а також рідкісна лікарська рослина – солодка гола *Glycyrrhiza glabra*.

Цінна фауна:

Ссавці: нориця звичайна *Microtus arvalis* та лисиця звичайна *Vulpes vulpes*.

Птахи. На території коси та мілководдях, що її оточують, гніздяться та годуються 32 види птахів. Взагалі тут відмічено 254 види птахів. Основними гніздовими біотопами є піщано-черепашкові морські береги, літоральні болота, зарості вищої водної рослинності, вологі солончаки та засолені луки. Загальна чисельність птахів, що гніздиться, становить 2,5–3 тис. пар. В їх числі – червонокнижний зуйок морський *Charadrius alexandrinus* (5–10 пар), а також чапля велика біла *Egretta alba* (50–70 пар), крячок рябодзьобий *Sterna sandvicensis* (500–1 тис. ос.) і річковий *S. hirundo* (700–2000 пар). В період міграції тут відмічаються сезонні скупчення чисельністю до 1 тис. особин.

Риби. В межах угіддя мешкають види риб з Червоної книги України (зокрема білуга чорноморська *Huso huso ponticus* та інші). Реліктовий вид севрюга *Acipenser stellatus* є об'єктом промислового лову.

Соціальні та культурні цінності: Угіддя має велике значення для екологічної просвіти, рекреації та наукових досліджень; це традиційне місце рибальства для місцевих жителів. Практикується неорганізований туризм.

Землеволодіння: ВБУ: державна і колективна форма власності. Прилеглі землі: державна, колективна та приватна форми власності на землю.

Поточне землекористування: ВБУ: експлуатація природних ресурсів (рибництво, рибальство, полювання, рекреація тощо) обмежується і знаходиться під контролем. Прилеглі землі: мають місце перелічені вище форми природокористування, а також традиційне фермерство (випасання худоби, виноградарство, іригація тощо).

Чинники (минулі, сучасні або потенційні), несприятливі для угіддя, в т. ч. зміни у природокористуванні або проекти розвитку: Угіддю загрожує скидання стічних вод з полів та промислових підприємств, підвищення рекреаційного навантаження, надмірне випасання худоби та випалювання очерету. Крім того, місцеві жителі збирають яйця і пташенят водоплавних птахів і полюють на дорослих особин.

Вжиті природоохоронні заходи: Рамсарське угіддя (ЗUA018). Охорону угіддя, як і орнітологічного заказника загальнодержавного значення «Білосарайська коса», що знаходиться в його межах, забезпечують землевласники і природокористувачі.

Запропоновані, але ще не виконані природоохоронні заходи: Розширення території орнітологічного заказника «Білосарайська коса».

Проведені наукові дослідження: Наукові дослідження проводяться співробітниками Інституту зоології НАН України, Мелітопольського педагогічного університету та Донецького державного університету.

Сучасний стан екологічної освіти, просвіти, інформування та виховання: Поінформованість та освіта у сфері збереження довкілля забезпечується загальноосвітніми школами. Крім того, для основних зацікавлених груп спеціалісти університетів та інших організацій читають лекції.

Сучасний стан рекреації і туризму: Тут практикується неорганізований туризм.

Юрисдикція: За охорону угіддя відповідають землевласники, землекористувачі та місцеві органи влади. Державний контроль у галузі охорони природи здійснює Державне управління екобезпеки в Донецькій обл.

Орган управління ВБУ: Державне управління екології та природних ресурсів в Донецькій області. Адреса: просп. Миру, 2б, м. Донецьк, 83050; тел: (0622) 340 0006, e-mail: postmaster@ecology.donetsk.ua

Джерела інформації:

- 1) Стеценко М. П., Парчук Г. В., Клестов М. Л., Осипова М. О., Мельничук Г. О., Андрієвська О. Л. Водно-болотні угіддя України: Інформаційні матеріали / Під ред. М. П. Стеценка. – Київ, 1999.
- 2) Directory of Azov-Black Sea Coastal Wetlands: Revised and updated / Ed. by Gennadiy Marushevsky. – Kyiv: Wetlands International, 2003. – 235 pp., 81 maps.